

# Så kan äldreomsorgen utvecklas

Svenska Dagbladet den 20 februari 2014

För en kvarts miljon människor ger äldreomsorgen oundgänglig hjälp i tillvaron. För 25 år sedan utfördes omsorgen nästan uteslutande i offentlig regi – i dag förekommer privat drift i ungefär hälften av landets kommuner. Framväxten av en marknad för äldreomsorg har tidvis varit omdiskuterad. Anekdotiska skräckexempel har använts som argument för att omsorgen borde bedrivas enbart i offentlig regi – eller i vart fall inte av vinstsyftande företag. Vår bedömning är dock att äldreomsorgen lämpar sig förhållandevis väl för privatiseringar.

Kostnader och kvalitet har inte förändrats på något drastiskt sätt till följd av konkurrensutsättningen. Kostnaderna är ungefär desamma för privat och offentlig drift och de har inte påverkats nämnvärt av om andelen privata utförare är hög eller låg. Enligt de flesta av Socialstyrelsens kvalitetsmått presterar de privata utförarna bättre, men personaltätheten är något högre i offentlig regi. De äldre är ungefär lika nöjda med privata som med offentliga utförare och starkt positiva till möjligheten att välja utförare. En forskningsstudie med en av oss (Bergman) som medförfattare visar också att en i sammanhanget inte oväsentlig faktor – de äldres överlevnad – förbättras en aning när äldreboenden konkurrensutsätts.

Vi presenterar i dag en rapport om marknaden för äldreomsorg på uppdrag av Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, ESO. Denna marknad påverkas av tre viktiga omständigheter. För det första kommer finansieringen i huvudsak inte från brukarna. För det andra är delar av tjänsten svåra att kontrollera objektivt på ett sätt som skulle hålla i en domstolstvist. För det tredje har många brukare svårt att göra ett informerat val, liksom att göra sin röst hörd vid missförhållanden. Även om dessa omständigheter försvårar kommunernas möjligheter att köpa den bästa äldreomsorgen skulle problemen inte lösas genom en återgång till offentlig monopolproduktion. De kommunala monopolerna var förknippade med en rad problem, bland annat ett likriktat tjänsteutbud och en svag ställning för de äldre. Att myndighetsutövningen i form av biståndsbeslut går att skilja från tjänsteleveransen talar för att de beskrivna problemen går att hantera vid privat driven äldreomsorg.

Även om dagens system fungerar relativt väl är det långt ifrån färdigbyggt. Systemet har vuxit fram underifrån, när kommuner har löst problem utifrån lokala förutsättningar. Ur detta perspektiv tror vi att en valfrihetsmodell som innehåller såväl vinstsyftande, ideella som kommunala utförare ger bäst kvalitet för pengarna. Brukarval har förutsättningar att ge en kvalitetsdriven marknad – om valet kombineras med tillsyn och kontroll. Medicinska aspekter, hygienrutiner och personalens kompetens övervakas bäst av experter på myndigheter; respektfull behandling, omtänksamhet och brukarinflytande bedöms bäst av brukarna och deras anhöriga.

Vi vill speciellt betona vinstmotivets betydelse för kvaliteten, liksom hur vinstmotiv, reglering och tillsyn samverkar. Med dåligt utformade regler och svag tillsyn kan, som var och en förstår, kortsiktiga aktörer tjäna pengar på att sänka kvaliteten. Detta är dock inte vad som har hänt på marknaden. Samtidigt tror vi inte att dagens regler och tillsyn är optimalt utformade.

Regler och tillsyn bör utformas så att producenter av äldreomsorg får starka incitament att göra ett bra jobb – det vill säga så att vinstintresset ”drar åt rätt håll”. God omsorg i dag bör leda till ökande försäljning och stigande lönsamhet, medan det ska straffa sig ekonomiskt att inte leva upp till kraven. Exempelvis kommer oseriösa och kortsiktiga aktörer inte att etablera sig om det krävs varaktigt hög kvalitet för att täcka höga etableringskostnader i form av förhandsgranskning och dokumentation. I ett välutformat marknadssystem har vinsten alltså en kvalitetssäkrande funktion, vid sidan av den mer uppenbara funktionen att skapa utrymme för investeringar.

I linje med detta är vår övergripande rekommendation till kommunerna att stärka kopplingen mellan levererad kvalitet och fortsatta uppdrag. Mer konkret menar vi att de bör:

- Införa hårdare kvalitetsprövning och ställa striktare krav i användningen av de förlängningsoptioner som i dag är standard vid upphandling av äldreomsorg.
- Standardisera sina bedömningar av fullgjorda uppdrag, så att de kan tillmätas vikt vid kommande upphandlingar.
- Upprätthålla en viss överkapacitet på marknaden så att brukarvalet blir meningsfullt och kvalitetsdrivande.
- Förmedla icke-väljare till äldreboenden som håller hög kvalitet, och inte till de boenden som har flest lediga platser, så att god kvalitet belönas.

Det är sådana konkreta förslag som borde stå högst upp på den politiska dagordningen. Grova generaliseringar om vinstsyftande utförare kommer däremot inte de äldre till gagn.

**Mats Bergman**

professor i nationalekonomi, Södertörns högskola

**Henrik Jordahl**

docent i nationalekonomi, Institutet för Näringslivsforskning